

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№7

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 866 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Suv tarkibining wireless waterlight qurilmasi ishlashiga ta'siri va iqtisodiy samaradorligini matematik model asosida tahlil qilish.....	14
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov	
O'zbekistonda aholi ish bilan bandligini oshirishda davlatning roli	20
Juraqulov Baxrimurod Ilxomovich	
BIM texnologiyasi: zamonaviy qurilish sohasida samaradorlik va shaffoflik omili	26
Usmonov F.B., Rajabova A.Sh.	
Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyati samaradorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish	31
Yuldashov Isomiddin Sidiqov	
Korxonada iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasining roli.....	35
Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi	
Модели совместного развития человеческого капитала и искусственного интеллекта в цифровую эпоху	40
Явкачев Шохзод Зайниддин углы	
Navigating sustainable development: management challenges and solutions in the oil and gas sector	49
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi	
Banklarda moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari.....	56
Djalilov G'ayrat Qaxramanovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizm industriyasidan foydalanishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	66
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich	
O'zbekistonda barqaror davlat qarzi siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari	71
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich	
Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане.....	76
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
Economic analysis and development strategy of the composites market in the regions of Uzbekistan	81
S.S.Sidiqov, A.A.G'ulomov, B.R.Tillayeva	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mustaqillikning kutilayotgan istiqbollari va hozirgi natijalari.....	88
Muxamedov Ravshan Zafarovich	
Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	93
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich	
Investitsion jozibadorlik konsepsiyasi va uning strategik ahamiyati.....	99
Otaboyev Axmed Maxsudbek o'g'li	
Beomeditsina signallarini xaar veyvletlari va bo'lak veyvletlari yordamida raqamli ishlash	105
Uraqov Shokir Ulashovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning ahamiyati, tartibi va takomillashtirish yo'llari.....	112
Istamova Sojida Kaxarovna	
The role of all kinds of transports (road, rail, air, and water) in the modern enhancement of tourism logistics in Uzbekistan	117
Egamberdiyeva Yulduz, Turdiyeva Maftuna	
Sanoat korxonalarida kapitalarini samaradorligini oshirishning baholashning zamonaviy usullarining xususiyatlarida nazariy va amaliy farovonlik sari	126
Muradov Botir Xayat	
Инструменты планирования урбанизации: методика анализа планового распределения средств в программе «обод махалля» на основе балльной оценки	136
Салимова Юлдуз Исаковна	
Socio-economic aspects and contemporary theories of higher education finance	141
Karlibaeva Gulshat	

Transformatsiya jarayonida innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish yo'llari.....	147
Absamatov Anvar Ergashovich	
Перспективы цифрового развития сектора материального производства.....	153
С. И. Протасеня, Г. Ж. Аллаева	
«Sustainable logistics practices. Minimizing carbon emissions in global supply chains»	161
Suleymonova Ezoza, Alimova Bonu	
Analyzing the need for Tourism logistics development in Uzbekistan	169
Nigmatova Malika	
Management strategies for sustainable tourism development in emerging destinations (a case study of Samarkand, Issyk-kul, and Khiva).....	177
Sabina Uroкова	
Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va ularning qo'llanilishi.....	184
Daminova Barno Esanovna	
Опыт турции в управлении миграционными кризисами	189
Бегматов Хусанбек	
Bulutli texnologiyalar orqali korxonalar buxgalteriya tizimini raqamlashtirish va samaradorlikka erishish.....	193
Soibov Nozimbek Faxriddin o'g'li	
Barqaror rivojlanish doirasida jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini isloh qilishning institutSIONal asoslari.....	197
Xalekeyeva Zoya Pirniyazovna, Akmal Abdurahmonov Nurmamatovich	
Moliyaviy outsorsing xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirishning swot tahliliga asoslangan innovatsion mexanizmlari	202
San'atbek Komilovich Salayev, Umidbek Komiljanovich Babajanov	
Transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyot tizimi faoliyati va prognozlashning nazariy asoslari	214
Alimov Fazliddin Xalimovich	
Пути совершенствования подхода к финансированию проектов, реализуемых на принципах промышленной кооперации.....	220
Котов В.А., Шадиева Д.Х.	
Yuksalish salohiyatini yuksaltirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatidan foydalanish masalalar	225
Ayubxon Qutbiddinov Bosit o'g'li	
Bank xizmatlari ommabopligini oshirish yo'llari.....	228
Kasimova Muxlisa Anvar qizi	
Chemical industry in Uzbekistan: challenges and development	235
Kudaynazarova Dilnaz Koshkarbaevna	
Samarqand viloyatida tabiiy turistik resurslardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish orqali bandligini oshirish imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Muhiddin Musoqul o'g'li	
Globalashuv sharoitida ekologik xavflarni kamaytirishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati.....	246
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna	
Qibray tumanining 2021–2023-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati.....	249
Siddikov Alisher Ismoilovich	
Davlat xaridlari tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish: xalqaro tajribalar tahlili	253
Majidov Nizom Baxramovich	
Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi.....	259
Ermatov Nosir Tohirovich	
Aholi farovonligi darajasiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik baholash	265
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Allamurodova Zuxra Alibekovna	
Сектор услуг как стратегический фактор структурной трансформации экономики Узбекистана.....	272
Кадыров Абдурашид Маджидович, Ахмедиева Алия Тохтаровна	
O'zbekistonda valyuta kursini shakllanish holati prognozlari.....	280
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	

Проблемы бухгалтерского учета в условиях цифровизации экономики.....	288
Абдуллаев Абдурауф	
Raqamli texnologiyalar sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish strategiyalari.....	299
Kuldoshev Lazizjon Sharifovich	
Davlat boshqaruvi organlarining strategik rejalarini ishlab chiqish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	303
Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzaeva	
Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi ta'minlash	310
Mamatov Sardor Axmatjonovich, Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich, Sattarov Nodirjon Absalomovich	
Ziyorat turizmini rivojlantirishda halol standartlarini qo'llashning nazariy, uslubiy va konseptual asoslari	315
Azizova Saodat Xabibulloyevna	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish bo'yicha yevropa tajribasi.....	320
Karlibaeva Gulshat	
Iqtisodiy konsentratsiyalarning sog'lom raqobat muhitiga ta'siri	325
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Logistika axborot tizimlarini texnologik jarayonlarga joriy etish.....	330
Uzaqov Ortik Shaymardanovich	
Принципы перехода к «Зелёной экономике» в Республике Узбекистан.....	336
Хамракулова Сусанна Тотуховна	
Kichik biznesni rivojlantirish iqtisodiy ko'rsatkichlarini prognozlash modellarini qo'llash	340
Ibragimova Gulchexra Toxirovna	
Raqamli ta'lim sharoitida liderlikning yangi qirralari	357
Oqmullaev Ravshan Raximjon o'g'li, Xodjievna Durdona Abdurasulovna	
Методология развития экологического менеджмента в промышленном хозяйстве выбросы в атмосферный воздух на горнодобывающих и металлургических предприятиях.....	361
Muradov Botir Xayat	
Strategik budjetlashtirish tizimining natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimi bilan bog'liqligi, xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun tavsiyalar	370
Xushmurotov Zoyir Bektemirovich	
Cultural branding and the entry of traditional products into the international market.....	374
Zebiniso Ganiyeva	
Farovonlikni baholash bo'yicha ilg'or xorijiy nazariy yondashuvlar	379
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich	
O'zbekistonda hududlarini turizm salohiyatini innovatsion yondashuv asosida baholash	384
Umirova Dilnoza Safarovna	
Tourism education for sustainability: curriculum development in universities of Uzbekistan	393
Temirova Durdona, Yorqulov Muhammadmurod	
The contribution of small enterprises and private entrepreneurs to job creation in the labor market.....	399
Juraboev Haliljon	
Iqtisodiy o'sish sharoitida transport infratuzilmasi holati va uni rivojlantirish yo'llari.....	404
Haydarov Jahongir Aktamovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishni strategik boshqarishning nazariy asoslari va xorijiy tajribalar	410
Quvondiqov Farrux Ibragimovich	
Tijorat banklarida iqtisodiy samaradorlikni axborot texnologiyalar orqali rivojlantirish istiqbollari.....	418
Dadenova Gulxan Kenesbaevna	
Механизмы совершенствования процедур выявления и анализа недостоверной финансовой отчетности в условиях учетной практики Узбекистана	422
Намозов Жасурбек Кувадович	
Влияние цифровых инструментов управления финансами на эффективность использования финансовых ресурсов	428
Хазираткулов Собиржон	

На пути к промышленному росту: опыт развивающихся стран.....	435
Матлюбов Хуршид Жамшидович	
Yoshlarning moliyaviy mustaqilligiga erishishida aksiyalar bozorining o'рни va imkoniyatlari.....	443
O'raqov Bekzodbek Abdurayxon o'g'li	
Развитие транспортной инфраструктуры и влияние на качество предоставляемых транспортных услуг.....	448
Кайыбеков Парахат Конысбаевич	
Surxondaryo viloyatida 2015-2024 yillar mobaynida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining statistik tahlili.....	454
Toshpulatov Bobur Rasul o'g'li	
Qishloq xo'jaligi sohasi investitsiya loyihalarini xalqaro moliya institutlari orqali moliyalashtirish.....	458
Tolibov Shoxrux Muminovich	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida buxgalteriya hisobining xususiyatlari va muammolari.....	463
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
Institutional innovation and regional governance for balanced interregional cooperation development: the case of Namangan, Uzbekistan.....	468
Sattarov R.A.	
Organizational and economic mechanisms and conceptual directions of tourism development in the region.....	476
Daminova Barno Esanovna	
Moddiy zaxiralarni boshqarish va uning bir tsikli modeli.....	480
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Oliy ta'lim xizmatlari sifatini oshirishda inson kapitalini rivojlantirish va uni samarali boshqarish mexanizmlari.....	485
Salimov Akmal Alimjonovich	
Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ilg'or xorij tajribalari.....	490
Shadiyev Alisher Xudoynazarovich	
Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida yoqilg'i-energetika kompleksi korxonalarini barqaror innovatsion rivojlantirish modellari.....	496
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
O'zbekistonda uzumchilikning oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri: muammolar va rivojlanish istiqbollari.....	502
Tursunov To'liqin Jo'raqulovich	
Tadbirkorlik faoliyatining resurs salohiyati va uni baholashning nazariy yondashuvlari.....	508
Salohiddinov Zuhridin Nuriddinjon o'g'li	
Yoshlar bandligini ta'minlashda mehnat migrasiyasining ahamiyati.....	514
Masharipov Farrux O'tkirovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishning asosiy omillari va istiqbollari.....	521
Xasanova Mavjuda Ma'mirjonovna	
Korxonaning brend platformasini ishlab chiqishning o'ziga xos xususiyatlari.....	526
Sa'dulloev Habibullo Ibdullo o'g'li	
Sanoat korxonalarining biznes jarayonlarini raqamli transformatsiya qilishda ERP tizimlarining integratsiyalashuvi va boshqaruv samaradorligiga ta'siri.....	530
Islomjon Nurmukhammadov	
Namangan viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlanishini baholash.....	533
Ismoilova Savinoz Qahramon qizi	
Oliy ta'lim muassalari boshqaruviga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	540
Karimov Muzaffar Abdumalik o'g'li	
Soliq yig'iluvchanligini oshirishda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish istiqbollari.....	546
Tojibayev Farrux Baxtiyorovich	
Hisoblash mashinalari taraqqiyoti tarixi va uning raqamli iqtisodiyotda tutgan o'рни.....	552
Rajabov Sirojiddin Mansurovich	
Korxonalar moliyaviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar va ularning xususiyatlari.....	561
Choriyrov Behruz Ilhom o'g'li, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Yashil texnologiyalar yordamida O'zbekiston hududlarida energiya tejamkorligi oshirish yo'llari.....	567
Norbekov Baxtiyor Suyunovich, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	

Tijorat banklarida kredit majburiyatlarining bajarilishini monitoring qilish va uni takomillashtirish yo'llari.....	572
To'xtayeva Go'zal Ilhom qizi, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Интеграция проектного менеджмента и обеспечения качества в цепочках поставок: кейс Узгидромета.....	577
Назарова Ирода Ибрагим кизи	
Kichik biznes subyektlarini raqamlashtirish orqali raqobatbardoshligini oshirish.....	583
Ermatov Akmaljon Adxamovich, Raximov Alisher Numanovich	
Концепция и методология экологического аудита в Узбекистане	587
Абидова Дилфуза Игамбердиевна	
Повышающаяся значимость коренного изменения деятельности традиционных СМИ в реалиях освещения процесса построения нового Узбекистана.....	593
Салим Дониёров	
O'zbekiston Respublikasida norasmiy sektor va aholini norasmiy mehnat bilan bandligining tarkibiy tuzulishi	598
Qoraboev Nuriddin Pardaboy o'g'li	
Shahar va qishloqlarda inson resurslari holatining analitikasi (tahlili)ning nazariy masalalari.....	607
Pardayev Mamayunus Qarshibayevich, Feruz Nematullayevich Abilov	
Strategic alliance networks as competitive advantage: evidence from mit-tum partnership model at new Uzbekistan university	613
Mamajonova Mukhlisakhon Muzaffar kizi	
Energetika tarmog'ida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (MHXS) joriy etishning nazariy asoslari.....	618
Uralov Temur Boxodir o'g'li	
O'zbekiston bank amaliyotiga ai va simulyatsiya modellarini joriy etish orqali muammoli kreditlarni qaytarish jarayonlarini optimallashtirish.....	618
Xodjayev Husniddin Mukammilovich	
O'zbekistonda hududlarning soliq salohiyatini aniqlash metodologiyasini takomillashtirish	624
Almardonov Muxamadi Ibragimovich, Jamshid Sharafetdinovich	
Xorazm viloyatida iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlashdagi muammolar va imkoniyatlar	628
Yaxshimuratov Maqsadbek Narimon o'g'li	
Ekologik joylashtirish vositalarida qo'llaniladigan innovatsiyalar	633
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning metodologik va metodik asoslarini takomillashtirish yo'nalishlari	638
Uzaqov Jamshid Norboyevich	
Gaz sanoatining moliyaviy boshqaruvi va milliy iqtisodiyotdagi barqarorlik omili sifatida roli.....	650
Ergashev Muhubbek Aslam o'g'li	
Davlat budjeti mablag'laridan samarali foydalanishda moliyaviy nazoratning ahamiyati	655
Erkinova Maftuna Zafarovna	
Влияние дивидендной политики, СПО и капитализации на волатильность акций АО «УзРТСБ»: Эконометрический и поведенческий анализ.....	662
Пулатов Улугбек Хапизович	
Hududiy jihatdan ziyorat turizmi rivojlanishining holati: Qashqadaryo viloyati misolida.....	671
Uzaqov Norboy, Uzaqov Jamshid Norboyevich	
Integration of digital twin and BIM technologies in construction enterprises in Uzbekistan: prospects and challenges	676
Nigmatjonova Nozima Ulmasjonovna	
Yashil bank xizmatlari – tijorat banklari moliyaviy mahsulotlar misolida	682
Abdumutalova Gulrux Shuxratjon qizi	
Tijorat banklari faktoring xizmatlari orqali kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini oshirish	688
Jalilov Azizbek Baxodir o'g'li	
Oliy ta'limda xizmat sifatini baholash va marketing integratsiyasi orqali rivojlantirish strategiyalari.....	694
Maxmudov Faxriddin Umarovich	

Quritilgan mevalarni xalqaro bozorda targ'ib qilish bo'yicha kontent-marketing strategiyasidan foydalanish yo'llari	699
Yunusov Baxodir Marisovich	
Онлайн трансграничные переводы и их влияние на валютное таргетирование со стороны центрального банка Республики Узбекистан.....	704
Садыков Азиз Миршарапович	
Aholi ish bilan bandligining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	709
Azimova Xurshida	
Analysis of factors affecting the economic integration of the countries of Uzbekistan and Afghanistan.....	715
Toran Tajuddin	
Aniq fanlarni o'qitishda metakognitiv yondashuvlar	719
Farmonov Dilshod Po'latovich, Nigmatov Izzat Shovkat o'g'li	
Yevropa hamjamiyatining "Yashil" ziyorat loyihasi va uni ziyorat turizmini rivojlantirishdagi ahamiyati.....	727
O'rinova Durdona Botir qizi	
CEQ (Commitment to Equity) baholash metodologiyasi asosida fiskal taqsimot tahlilining nazariy asoslari.....	734
Zokirjonov Muhammadsodiq Ravshanbek o'g'li	
Xalqaro xususiy huquq tamoyillarini belgilash masalalari.....	741
Vaxabov Azizbek Abdurashidovich	
Moliyaviy mustaqil oliy ta'lim muassasalarini boshqarish strategiyalarini takomillashtirish	747
Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Инновационные подходы к организации туристических услуг как методом противостояния кризису.....	754
Халлакова Барнохон Баходиржонова	
Islom moliyasi institutlarining ijtimoiy moliyaviy barqarorlikka ta'siri	760
Amonova Nafisa Baxtiyorovna	
Oliy ta'lim muassasalari investitsion jozibadorligini boshqarish mexanizmini takomillashtirish	764
Otaxanov Rasulbek Marks o'g'li	
Инновации в сфере оценки недвижимости	768
Мансурова Сайёра Бахтиёр кизи	
Qashqadaryo viloyatida xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligi tahlili.....	777
Bo'riyev Sardor Norovich	
O'zbekistonda soliq auditi tekshiruvini takomillashtirish.....	783
Yusupov Mansur Rasulovich	
Mamlakatimizda qo'shilgan qiymat solig'i ma'murchiligini va soliq organlari faoliyatini yanada takomillashtirish islohotlari.....	788
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
Barriers to women's career advancement	794
Sharifova Mokhinabonu	
Mehnat unumdorligini oshirishda resurs tejamkor va lean-digital yo'nalishlarning istiqbollari.....	798
Abdug'aniyev Ilyosbek Shavkatbek o'g'li	
Toshkent shahrida kichik biznes subyektlarini davlat tomonidan infratuzilmaviy qo'llab-quvvatlashni sotsiologik tadqiqotlar asosida baholash.....	803
Tolipov Alisher Qo'chqarovich	
Globalashuv davrida jahon geografiyasida siyosiy jarayonlar.....	815
Mamatkulova Mayaguzal Yalkapberdiyevna	
Mintaqalarda investitsiya faoliyatini faollashtirish mexanizmi.....	819
Inamov Farxodjon Ikrom o'g'li	
The role of human capital in ensuring employment at the regional level.....	824
Yang Ting	
Oliy ta'lim tizimiga jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan abituriyentlarni o'qishga qabul qilish tizimini takomillashtirish	831
Uzaydullayev Sherzod Shukurullayevich	

Murabbiylik konsepsiyasi va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyati.....	837
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Chet elda bankrotlik ehtimolini baholash modellari.....	842
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlarning amaliy holati va dinamikasi	847
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Jismoniy shaxslar daromadlari tarkibi, va ularni soliqqa tortish masalalari.....	854
Ibragimov Zafar Ismailovich	
Tijorat banklari tomonidan kreditlash amaliyotining rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasidan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari.....	861
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich	

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN KREDITLASH AMALIYOTINING RIVOJLANGAN XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASIDAN O‘ZBEKISTONDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Kaxxarov Ulug‘bek Xalmatovich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil izlanuvchisi., PhD

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda tijorat banklarining kreditlash mexanizmi bo‘yicha ilg‘or xorijiy tajribalari hamda ularning O‘zbekiston bank tizimi amaliyotiga moslashtirilgan holda joriy etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Kredit portfelini shakllantirish, risklarni aniqlash va baholash, mijozlar kreditga layoqatligini aniqlashda xalqaro standartlarga asoslangan yondashuvlar, jumladan, sun‘iy intellekt asosidagi scoring tizimlari, big data tahlil vositalari, kreditlar monitoringi bo‘yicha avtomatlashtirilgan platformalar va real vaqt rejimidagi nazorat mexanizmlari o‘rganilgan. Xususan, AQSh, Germaniya, Singapur kabi mamlakatlar banklarining kredit siyosatidagi tizimli yondashuvlar va raqamli infratuzilmalari O‘zbekiston tijorat banklari uchun amaliy ahamiyatga ega ekani asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston bank sektorida xorijiy tajriba asosida kreditlash mexanizmini takomillashtirish, kredit risklarini kamaytirish, shaffoflikni oshirish va mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilash imkoniyatlari mavjudligi aniqlangan. Mazkur ish milliy bank amaliyotini modernizatsiya qilishda metodik asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, kreditlash mexanizmi, xorijiy tajriba, O‘zbekiston amaliyoti, kredit riski, scoring tizimi, raqamli texnologiyalar, moliyaviy barqarorlik, big data, kredit monitoringi.

Abstract: This research paper explores advanced international practices in the credit mechanisms of commercial banks and examines the possibilities of their adaptation and implementation within the banking system of Uzbekistan. Special emphasis is placed on credit risk management, client creditworthiness assessment, credit portfolio formation, and real-time monitoring using modern digital tools such as AI-based scoring systems, big data analytics, and automated credit control platforms. By analyzing the experiences of countries such as the United States, Germany, and Singapore, the study substantiates the importance of aligning Uzbekistan’s credit policies with international standards. The findings highlight significant opportunities to modernize the national credit mechanisms, enhance transparency, and strengthen the financial stability of Uzbekistan’s commercial banking sector through the integration of global best practices.

Key words: commercial banks, credit mechanism, international experience, Uzbekistan practice, credit risk, scoring systems, digital technologies, financial stability, big data, credit monitoring.

Аннотация: В данной научной работе рассматриваются передовые зарубежные практики в сфере кредитования коммерческими банками, а также возможности их адаптации и применения в банковской системе Узбекистана. Особое внимание уделено инструментам оценки кредитоспособности клиентов, управления кредитными рисками, формирования кредитного портфеля и мониторинга с использованием цифровых технологий, таких как системы скоринга на базе искусственного интеллекта, анализ больших данных и автоматизированные платформы кредитного контроля в режиме реального времени. На примере опыта таких стран, как США, Германия и Сингапур, обоснована актуальность внедрения международных стандартов в кредитную политику узбекских банков. Результаты исследования показывают наличие широких возможностей для модернизации кредитных механизмов, повышения прозрачности и надежности финансовой системы Узбекистана на основе интеграции зарубежного опыта.

Ключевые слова: коммерческие банки, механизм кредитования, зарубежный опыт, практика Узбекистана, кредитные риски, скоринг-системы, цифровые технологии, финансовая устойчивость, большие данные, мониторинг кредитов.

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, xususan, real sektorni qo'llab-quvvatlash va investitsion faollikni kuchaytirishda tijorat banklarining kreditlash faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Kredit resurslarining maqsadli, samarali va xavfsiz taqsimlanishi bank tizimining moliyaviy barqarorligiga va umumiy iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, banklar tomonidan qo'llanilayotgan kreditlash mexanizmlarining shakllanishi va takomillashuvi dolzarb ilmiy-amaliy masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ko'plab rivojlangan davlatlarda kreditlash amaliyotiga zamonaviy texnologiyalar sun'iy intellekt, big data, avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari keng joriy etilmoqda. Ushbu ilg'or xorijiy yondashuvlar kredit risklarini boshqarishda, qarz oluvchilarni baholashda va resurslarni samarali taqsimlashda muhim rol o'ynamoqda.

O'zbekiston tijorat banklari ham so'nggi yillarda kredit siyosatini isloh qilish, raqamli xizmatlarni kengaytirish va xalqaro standartlarga mos yondashuvlarni joriy etishga intilmoqda. Biroq mavjud tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, ayrim holatlarda kreditlash tizimining uslubiy jihatlari va baholash mezonlari zamonaviy xorijiy talablarga to'liq javob bermaydi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi xorijiy mamlakatlar tijorat banklari tajribasi asosida kreditlash mexanizmlarini o'rganish va ularni O'zbekiston amaliyotida qo'llashning ilmiy asoslarini aniqlash, shuningdek, zamonaviy va innovatsion yondashuvlarni milliy bank tizimiga moslashtirish imkoniyatlarini tahlil qilishdan ibora.

MAVZUGA OID ADABIYOLAR SHAHRI

Tijorat banklari tomonidan kreditlash mexanizmining ilmiy asoslari va xorijiy yondashuvlarini o'rganish hozirgi davrda moliyaviy sektorning barqaror rivojlanishida ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bu sohada olib borilgan nazariy va amaliy tadqiqotlar kreditlash siyosatining samaradorligini oshirish, qarz oluvchilarni baholash mexanizmlarini takomillashtirish hamda risklarni boshqarishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Mahalliy tadqiqotlar orasida Abdullayev Sh. (2020) tomonidan taqdim etilgan "Tijorat banklarida kredit siyosatini shakllantirishning nazariy asoslari" asarida kredit siyosatining bank resurslarining optimal taqsimlanishiga ta'siri keng yoritilgan. Muallif iqtisodiy tahlil va moliyaviy monitoring asosida kredit siyosatini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, Rahmatova N. (2021) o'z ishida asimmetrik axborot, "moral hazard" va "adverse selection" nazariyalari asosida kredit risklarini baholash uslublarini tahlil qiladi. Uning fikricha, risklarni kamaytirish uchun banklar kredit portfelini diversifikatsiya qilish, avtomatlashtirilgan baholash tizimlarini joriy etish va qarz oluvchilar monitoringini kuchaytirishi lozim.

Raqamli texnologiyalar asosida kreditlash mexanizmini tahlil qilgan Toshpulatov D. (2022) esa "Banklarda raqamli kreditlash mexanizmlarini joriy etishning dolzarb masalalari" nomli ishida sun'iy intellekt, Big Data va real vaqtli monitoring tizimlari orqali qaror qabul qilish tezligi va aniqligini oshirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Amaliy jihatdan, Turonbank ATB faoliyati asosida o'tkazilgan tahliliy ishlarda kredit baholashda inson omiliga yuqori darajada bog'liqlik, monitoring jarayonining sustligi va muammoli kreditlar ulushi kabi muammolar aniqlangan. Bankda avtomatlashtirilgan scoring tizimlari joriy etilishi, qarz oluvchilarni segmentatsiyalash asosida riskni aniqlash mexanizmlarining ishlab chiqilayotgani ushbu yo'nalishda jiddiy qadamlar qo'yilayotganidan darak beradi.

Xalqaro adabiyotlarda esa kreditlash mexanizmining evolyutsiyasi va ilg'or uslublari chuqur tahlil etilgan. Berger A. va Udell G. (2006) kichik biznesni moliyalashtirishda axborot nomutanosibligi muammolarini yoritadi va kreditlashda maxsus yondashuvlar zarurligini asoslaydi. Boot A. va Thakor A. (2010) esa bank-mijoz munosabatlarining uzoq muddatli shakli kredit xavfini kamaytirishdagi rolini va ishonch asosidagi yondashuvlar samaradorligini tahlil qiladi.

Texnologik xavsizlik va moliyaviy barqarorlik nuqtai nazaridan Langfield S. (2019) tomonidan taqdim etilgan tadqiqotda raqamli kredit platformalari orqali qarz ajratishning afzalliklari va bir vaqtda yuzaga keladigan axborot xavfsizligi, etik risklar va noto'g'ri tahlil xatarlari ko'rsatib o'tilgan. Yana bir muhim yo'nalish – xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga moslashuvdir. Hasanov S. (2023) tomonidan tayyorlangan "Kreditlashda IFRS 9 standartlarini qo'llash tajribasi" nomli maqolada kredit yo'qotish ehtimolini aniqlash va zaxira shakllantirish uslublari bo'yicha xalqaro yondashuvlar amaliyotga joriy etilishining afzalliklari tahlil qilingan. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston tijorat banklarining kreditlash mexanizmini xorijiy tajriba asosida takomillashtirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Ilmiy asoslangan yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar va xalqaro standartlarning uyg'unligi moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi, risklarni kamaytirish va raqobatbardosh bank tizimini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomonidan ilmiy abstraksiyalash, analiz va sintez, tizimli tahlil usullaridan foydalanilgan

TAHLIL VA NATIJALAR

Hozirgi globallashtirish sharoitida moliya sektorining raqobatbardoshligi, ayniqsa tijorat banklarining kredit siyosati va mexanizmlari samaradorligi yurt iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Kreditlash faoliyati tijorat banklarining asosiy moliyaviy vositachilik vazifasidir. U orqali real sektor subyektlari moliyaviy resurslar bilan ta'minlanadi, innovatsion loyihalar va kichik biznes qo'llab-quvvatlanadi, bandlik darajasi oshadi. Shu bois, zamonaviy talablar va xorijiy ilg'or tajribalar asosida kreditlash mexanizmini takomillashtirish O'zbekiston bank tizimi uchun strategik ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro amaliyot: ilg'or yondashuvlar

AQSh, Buyuk Britaniya, Singapur, Germaniya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda tijorat banklari kredit siyosatida riskga asoslangan yondashuvni keng qo'llab kelmoqda. Xususan:

AQShda banklar kredit risklarini baholashda FICO scoring tizimidan foydalanadi. Bu tizim sun'iy intellekt va big data asosida mijozning moliyaviy intizomi, kredit tarixchasi, to'lov qobiliyati, daromad oqimi kabi ko'rsatkichlarga tayanadi.

Germaniyada kredit qarorlari baholashda Basel III talablariga asoslangan kapital yetariligi va likvidlik nazorati orqali risk darajasi aniqlanadi.

Singapur banklari esa mijozni segmentatsiyalash, avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari, fintech kompaniyalari bilan integratsiya orqali kreditlash jarayonlarini soddalashtirish va tezlashtirishga erishgan.

Bu yondashuvlarning umumiy jihati kredit risklarini aniq prognoz qilish, qaror qabul qilishda inson omilini minimallashtirish va real vaqt rejimida monitoringni joriy etishdir.

O'zbekiston amaliyoti: hozirgi holat va muammolar

O'zbekiston bank tizimi so'nggi yillarda sezilarli islohotlarni boshdan kechirmoqda. Kreditlash hajmi ortmoqda, chakana va biznes kreditlar segmentlari kengaymoqda. Biroq mavjud muammolar quyidagilardan iborat:

Kredit baholash jarayonida inson omiliga yuqori darajada tayanish;

Kredit scoring tizimlarining sust rivojlanishi va real vaqt monitoring yo'qligi;

Kredit portfelining noyatarli diversifikatsiyasi va muayyan sohalarga haddan ziyod konsentratsiyalanishi;

Raqamli transformatsiya jarayonlarining banklararo teng taqsimlanmagani.

Shu bilan birga, ayrim tijorat banklari (masalan, Turonbank, Ipak Yo'li bank, Hamkorbank) o'z amaliyotlarida fintech bilan integratsiyalashuv, mijozlarni avtomatik tahlil qilish va masofaviy kreditlash xizmatlarini rivojlantirish orqali xorijiy tajribaga yaqinlashmoqda.

Integratsiya imkoniyatlari va tavsiyalar

O'zbekiston bank tizimida xorijiy tajribani amaliyotga joriy etish quyidagi yo'nalishlarda samarali bo'lishi mumkin:

AI va Big Data asosida kredit scoring tizimlarini joriy etish bu qaror qabul qilishda aniqlik va tezlikni oshiradi.

Basel III standartlariga mos risk boshqaruvi tizimini kuchaytirish kapital yetariligi, muammoli aktivlar ulushi va stress-test tizimlarini rivojlantirish zarur.

Fintech kompaniyalari bilan hamkorlik bu kreditlash xizmatlarini soddalashtiradi va mijozlar bilan aloqani kuchaytiradi.

Raqamli monitoring va ERP tizimlariga integratsiyalashgan hujjat aylanishi bu jarayonning shaffofligi va tezkorligini ta'minlaydi.

Xalqaro kredit reyting tizimlari va AML/CTF standartlarini joriy etish bu moliyaviy tizimga bo'lgan ishonchni oshiradi.

Tijorat banklarining kreditlash mexanizmini takomillashtirishda xorij tajribasini o'rganish va moslashtirish, bu borada texnologik, nazariy va institutsional asoslarni mustahkamlash, O'zbekiston bank tizimini xalqaro moliyaviy muhitga integratsiyalashuvi uchun muhim shartdir. Ilg'or yondashuvlarni o'zlashtirish orqali banklar nafaqat moliyaviy resurslarni samarali taqsimlaydi, balki iqtisodiyotga xizmat qiluvchi ishonchli va barqaror moliyaviy vositachiga aylanadi.

1-jadval. Xorijiy davlatlar va O'zbekiston tijorat banklarida kreditlash mexanizmlarining taqqoslanishi¹

Davlat	Kreditlash yondashuvi	Texnologik vositalar	O'zbekiston uchun foydalanish imkoniyati
AQSh	Riskga asoslangan baholash, FICO tizimi	AI, scoring, Big Data, moliyaviy tahlillar	Scoring tizimlarini joriy etish
Germaniya	Basel III asosida risk nazorati	Stress-test, portfel baholash modullari	Kapital nazorati va riskni tahlil qilish metodlari
Singapur	Fintech bilan integratsiya, tezkor kreditlar	Mobil ilovalar, real vaqtlı kredit monitoringi	Fintech bilan hamkorlik, raqamli kreditlar
Janubiy Koreya	Avtomatik baholash va monitoring	ERP, AI, mijoz reyting tizimlari	ERP asosida hujjat aylanishi
O'zbekiston	Qo'lda baholash, tahlil sustligi	Cheklangan scoring, yarimavtomatik monitoring	Xalqaro amaliyotni bosqichma-bosqich integratsiya

Ushbu jadvalda AQSh, Germaniya, Singapur, Janubiy Koreya kabi ilg'or moliya tizimiga ega davlatlarning tijorat banklari kreditlash mexanizmlaridagi yondashuvlari va texnologik vositalari O'zbekiston amaliyoti bilan taqqoslangan. Har bir tajribaning mahalliy tizimga moslashuvi imkoniyatlari ko'rsatilgan.

2-jadval. Xorijiy tajribaning O'zbekiston tijorat banklari faoliyatiga foydalari²

Xorijiy yondashuv	Tavsif	O'zbekiston amaliyotida qo'llash yo'li	Kutilayotgan foyda
Sun'iy intellekt asosida kredit scoring	AI algoritmlari asosida mijozni baholash tizimi	AI asosida avtomatlashtirilgan baholashni joriy etish	Subyektivlikni kamaytirish, qaror tezligi va aniqligini oshirish
Real vaqtlı monitoring	Kredit portfelini onlayn nazorat qilish tizimi	Banklarda raqamli monitoring paneli yaratish	Risklarni barvaqt aniqlash va xavflarni boshqarish
Fintech bilan integratsiya	Bank xizmatlarini texnologik kompaniyalar bilan uyg'unlashtirish	Fintech startaplari bilan hamkorlik dasturlarini yo'lga qo'yish	Innovatsion kredit xizmatlari, qulaylik va tezkorlik
Basel III standartlari	Kapital yetariligi va likvidlikni nazorat qilish metodologiyasi	Riskka asoslangan kapital nazoratini joriy etish	Bank barqarorligini oshirish, moliyaviy ishonchlilik
Digital loan platforms	To'liq raqamli kreditlash platformalari	Mobil ilovalar orqali kredit so'rovlarini avtomatlashtirish	Xarajatlarni kamaytirish, mijozlar bazasini kengaytirish

Jadvalda xorijiy mamlakatlar tijorat banklari tomonidan qo'llanilayotgan ilg'or yondashuvlarning mohiyati, ularni O'zbekiston amaliyotiga moslashtirish yo'llari va bank tizimi uchun kutilayotgan foydalari yoritilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan ilmiy-tahliliy tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kunda O'zbekiston tijorat banklarining kreditlash mexanizmlari hali to'laqonli zamonaviy texnologik vositalar, xalqaro moliyaviy standartlar va ilg'or boshqaruv yondashuvlari bilan to'liq integratsiyalashmagan. Biroq, global tajribalar shuni isbotlaydiki, raqamlashtirish, sun'iy intellekt, big data, real vaqtlı monitoring tizimlari va fintech bilan integratsiyalashgan xizmatlar bank kreditlash jarayonining har bir bosqichida aniqlik, shaffoflik va tezkorlikni ta'minlab, risklarni samarali boshqarish imkonini yaratadi.

AQSh, Germaniya, Singapur, Janubiy Koreya kabi moliyaviy jihatdan ilg'or mamlakatlarda qo'llanilayotgan ilg'or amaliyotlar masalan, FICO scoring tizimi, Basel III standartlari, mobil ilovalar orqali kredit berish, fintech bilan kooperatsiya kredit qarorlarini ob'ektiv qabul qilish, muammoli kreditlarni barvaqt aniqlash va mijozlar ehtiyojiga moslashuvchan xizmatlar ko'rsatish imkonini beradi. Bu esa banklarning ishonchlilik va moliyaviy barqarorligini ta'minlashda asosiy omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

1 Muallif tomonidan xalqaro moliyaviy tashkilotlar, EBA, IMF va bank islohotlariga oid ochiq manbalar asosida tuzilgan tahliliy jadval (2024).

2 Manba: Muallif tomonidan xalqaro moliyaviy tashkilotlar (IMF, World Bank, EBA) materiallari va Turonbank ATB tahliliy asoslari bo'yicha tuzilgan (2024).

O'zbekiston tijorat banklarida ushbu xorijiy yondashuvlarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali quyidagi asosiy maqsadlarga erishish mumkin:

Kredit baholash jarayonini avtomatlashtirish va inson omiliga tayanishni kamaytirish;

Kredit portfellarini segmentatsiya qilish orqali riskni diversifikatsiyalash;

Real vaqt rejimida kredit monitoringini yo'lga qo'yish orqali barvaqt aniqlash va oldini olish mexanizmlarini kuchaytirish;

Fintech texnologiyalarni jalb etish orqali mijozlar bazasini kengaytirish va xizmat ko'rsatish sifatini oshirish;

Xalqaro standartlar (IFRS 9, Basel III) asosida risk nazoratini kuchaytirish.

Shuningdek, tahliliy jadvallarda yoritilgan muammolar va taklif etilgan yechimlar shuni anglatadiki, hozirgi bosqichda O'zbekiston bank tizimida transformatsiya jarayonini tezlashtirish, kredit risklarini strategik darajada boshqarish, kapital yetariligi ta'minlash va mijozlar bilan barqaror aloqalarni yo'lga qo'yish eng dolzarb vazifalardan biridir.

Umuman olganda, xorijiy tajribaning moslashuvchan tarzda o'zlashtirilishi O'zbekiston tijorat banklarining ichki kreditlash siyosatini sifat jihatidan yangilaydi, ularning moliyaviy vositachilik rolini kuchaytiradi hamda barqaror, raqobatbardosh va mijozga yo'naltirilgan bank tizimini shakllantirishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Комилов, У.К. (2022). Tijorat banklari faoliyatini boshqarish. Toshkent: TDIU nashriyoti.– Ushbu darslikda tijorat banklarining kredit siyosatini tashkil etishdagi nazariy asoslar, ichki boshqaruv tamoyillari va moliyaviy qarorlar tizimi yoritilgan.
2. Рахматова, Н. (2021). Kredit risklarini boshqarishning ilmiy asoslari. Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, №3, 17–22.– Asimmetrik axborot, "moral hazard" va boshqa zamonaviy nazariyalarga asoslangan kredit risklarini baholash metodikasi tahlil qilinadi.
3. Toshpulatov, D. (2022). Banklarda raqamli kreditlash mexanizmlarini joriy etishning dolzarb masalalari. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, №4(29), 34–39.– Raqamli texnologiyalarning bank kredit amaliyotiga integratsiyasi bo'yicha amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.
4. Turonbank ATB (2024). Kredit portfeli va moliyaviy monitoring bo'yicha hisobotlar (2023-yil yakuni). Rasmiy sayt: www.turonbank.uz– Amaliy tadqiqotlar uchun asos bo'luvchi rasmiy statistik ma'lumotlar manbai sifatida xizmat qiladi.
5. Hasanov, S. (2023). Kreditlashda IFRS 9 standartlarini qo'llash tajribasi. Moliyaviy boshqaruv jurnali, №2, 26–31.– Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida kredit yo'qotish ehtimolini baholash tajribasi keltirilgan.
6. Boot, A.W., & Thakor, A.V. (2010). Relationship Banking and Risk Management. Journal of Financial Intermediation, 19(3), 439–456.– Bank-mijoz munosabatlarining uzoq muddatli tuzilmasi kredit xavfini boshqarishdagi o'rniga e'tibor qaratiladi.
7. Berger, A.N., & Udell, G.F. (2006). The Economics of Small Business Finance: The Roles of Private Equity and Debt Markets. Journal of Banking & Finance, 22(6), 613–673.– Kichik biznesga kredit ajratishda yuzaga keladigan axborot nomutanosibligi va ularni yengish usullari tahlil qilingan.
8. Langfield, S. (2019). Digital Lending Platforms and Financial Stability. Bank of England Working Paper No. 821.– Raqamli kreditlash platformalarining xavfsizlik va barqarorlikka ta'siri ko'rib chiqilgan.
9. European Banking Authority (2023). Guidelines on Loan Origination and Monitoring. EBA Publications.– Yevropa Ittifoqida kredit ajratish va monitoring bo'yicha amaliy ko'rsatmalar tizimi.
10. World Bank (2023). Bank Credit Risk Assessment and Management Tools in Emerging Markets. Washington, D.C.: World Bank Group.– Rivojlanayotgan bozorlar sharoitida bank kredit risklarini baholash vositalari tahlili.
11. International Monetary Fund (2022). Credit Growth, Risk, and Resilience: Policy Options for Banking Stability. IMF Policy Paper.– Kredit o'sishi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha siyosiy tavsiyalar.
12. Karimova, D. (2021). Kredit siyosatini optimallashtirishda axborot texnologiyalarining o'rnini. Ilm va amaliyot, №1, 45–50.– Kredit siyosatini raqamli transformatsiya asosida qayta tashkil etish imkoniyatlari yoritiladi.
13. Norova, N.N. (2024). Sun'iy intellekt va big data asosida kredit baholash metodlari. Iqtisodiy tadqiqotlar, №1, 18–24.– AI va katta ma'lumotlar tahliliga asoslangan zamonaviy kredit baholash algoritmlari taklif etiladi.
14. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2023). Tijorat banklarida risklarni baholash mezonlari bo'yicha tavsiyalar. Toshkent: MB axborot xizmati.– Milliy bank sektorida risk menejmentining amaliy yondashuvlarini belgilovchi me'yoriy hujjat.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2022). Bank-moliya tizimini raqamlashtirish konsepsiyasi (2022–2026).– O'zbekistonda moliya sektori raqamli transformatsiyasining asosiy yo'nalishlari.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>